

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра всесвітньої історії

Збірник матеріалів
Першої науково-практичної міжвузівської конференції
**„Слов’янські народи в історичному
процесі: генезис проблеми”**

(на основі школи „Історії слов’янських народів”)

Керівник – заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Академії педагогічних і соціальних наук та
Міжнародної слов’янської академії, кандидат історичних наук,
ректор РДГУ, професор *Постоловський Руслан Михайлович*

5 грудня 2006 року

За науковою редакцією члена-кореспондента,
професора *Р.М.Постоловського*

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Збірник матеріалів Першої науково-практичної міжвузівської конференції „Слов’янські народи в історичному процесі: генезис проблеми”. – Рівне: РДГУ, 2007. – 153 с.

Редакційна колегія:

Постоловський Р.М. - голова, кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної Слов’янської
академії наук, ректор РДГУ

Савчук П.О. - заступник голови, кандидат історичних наук,
Гон М.М. - відповідальний секретар, кандидат політи-
чних наук, доцент, докторант Київського
національного університету будівництва і
архітектури

Жилюк С.І. - доктор історичних наук, завідувач кафедри
політичних наук РДГУ

Шеретюк В.М. - доцент кафедри всесвітньої історії РДГУ
- кандидат історичних наук, декан історико-
соціологічного факультету

Рецензенти:

Савчук Б.О. - доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри Прикарпатського національного
педагогічного університету

Троян С.С. - доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри міжнародних відносин і
країнознавства РІС КСУ

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ
(протокол № 8 від 30 березня 2007 р.)

РІВНЕ – 2007

землях територіальної автономії – інституту, який, у разі його функціонування, сприяв би захисту етнічним меншинам їхніх соціокультурних цінностей, отже – гарантував можливість існування в політичній нації її етнокультурних підсистем. Водночас, не здолавши синдрому упередженості, консерватори, як і найпотужніша партія лівих (ППС), в 1930-х рр. виявила готовність розв'язати єврейське питання на засадах еміграціонізму.

3-поміж лівих сил, внаслідок тривалого перебування при владі (1926-1939 рр.), особливо значущою є позиція пілсудчиків. До часу смерті їх харизматичного лідера (1935 р.) завдання формування політичної нації окреслило ідейний епіцентр їхньої ідеології в царині етнонаціональних відносин. Її „польськість” визначалася культурними ресурсами етнічної більшості країни, самим фактом існування Другої Речі Посполитої. Пілсудчики бачили політичну націю сукупністю, з одного боку, всіх етнічних меншин, що проживали в ній, з другого – титульного етносу, який виступав як самостійний політичний гравець.

Суб'єкти третьої „складової” поліетнічної політичної нації – етнічні меншини – не виявляли одностайності щодо набуття „членства” в ній. Дихотомія поміж ними визначалася ставленням до держави, власне – наявністю/відсутністю сепаратизму в ідеології їхніх партій. Відтак курс на інтеграцію в державу, як і в політичну націю, обстоювали, з одного боку, ті спільноти, що не висували претензій на перерозподіл влади, з другого – ті, хто через суспільні реалії був змушений змиритися із втратою національних держав (українці, білоруси).

Парадигма А+В, де перші й другі є рівноправними етнокультурними підсистемами політичної нації, була відкинута більшістю поляків, а відтак і державою. Про їхню неготовність визнати самобутність „чужих”, сприяти її розвитку свідчить: 1 – перетворення етнічності в альфу й омегу дій влади в сфері етнонаціональних відносин; 2 – обстоювання поляками положення про державу як „власність”

виключно титульного етносу; 3 – спроби етнічної асиміляції одних (українців, білорусів та інших слов'янських меншин) та дії, спрямовані на витіснення з країни інших (до 1926 р. – німців, після 1935 – євреїв); 4 – небажання бачити рух назустріч тих „чужих”, які намагалися сполучити „я” з „не-я” в межах політичної нації.

Причини такого статус-кво криються в неготовності більшості поляків визнати існуючу поруч іншість, її природне право на розвиток і функціонування, а водночас – колективний нарцизм, помножений на автостереотип приписаної собі месіанської ролі, намаганні перетворити етнічні меншини в політичних маргіналів, доля яких залежна від волі титульного етносу. Як наслідок – відторгнення „чужих”, домінування конфронтаційно-барикадного мислення, що перекреслило перспективу об'єднання „ми” й „вони” межами польської політичної нації.

Сеєрова О.В.

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ У ПРОГРАМАХ ДЕКАБРИСТІВ

Інтерпретація історичної суті декабристського руху і його політичної ідеології була і залишається вже понад 180-ти років основним дискусійним питанням декабристознавства. Керуючись ідеєю побудови суспільства рівних можливостей, декабристи декларували знищення самодержавної монархії, кріпацтва, часткову конфіскацію землі в поміщиків. Однією з найбільш гострих суспільних проблем тогочасної Росії була національна, і декабристи у своїх програмах не могли її обминути.

Національна програма декабристів завжди викликала гостру боротьбу думок, і на сьогоднішній день у декабристознавстві не створена єдина концепція з цієї проблеми. За межами концепції декабристського руху, що склалася ще в 1930-1950-ті роки, залишилися безліч ідей і

фактів, які не вписувалися в канони, а тому були або умисно не поміченими, або не інтерпретованими належним чином. Тим часом навіть аналіз опублікованих джерел наводить на зовсім нетрадиційні думки.

Радянське декабристознавство, беззаперечно йдучи за ленінською концепцією декабристського руху, намагалося трактувати їх національну програму з позицій «дворянської революційності». Даючи відповідь так званим «буржуазним критикам», радянські декабристознавці всіляко обходили таке вагоме поняття, як націоналізм, без аналізу якого неможливо об'єктивно проаналізувати декабристські національні проекти. Адже національний елемент, можна навіть сказати націоналістичний, був у декабризмі одним з основних. Декабризм живився ідеями великодержавності і національного самоутвердження. У тісному зв'язку з цим знаходиться ксенофобія «Ордена руських лицарів», полонофобія Союзу Порятунку і Союзу Благоденства, германофобія рилеевського гуртка, яка відвернула від нього П.А. В'яземського.

Безумовно, слід віддати належне, що при всій недосконалості їх національного проекту, заслуга декабристів полягає вже у тому, що вперше в історії російської суспільної думки це питання було поставлено як одне з найважливіших, і була зроблена спроба розробити варіанти його розв'язання.

Розгорнена програма національного будівництва була представлена тільки у «Руській правді» П. Пестеля. У Конституції М. Муравйова був лише проект федерального устрою єдиної держави, що залишалася імперією, – держави з широкими повноваженнями «правительствующей власті», так званих Держав, кількість яких коливалася від 12 до 14 в різних варіантах Конституції, і двох областей – Московської і Донської.

Відомо, що одним із своєрідних джерел, які використовувалися М. Муравйовим при створенні національної програми Конституції, відправним пунктом для його самостійної творчої роботи була федеральна конституція Північно-Американських Сполучених Штатів 1787 року, яка

офіційно оформила державу як федеральну республіку (спочатку США об'єднували 13 штатів). Проте, як відзначав М.М. Дружинін, завдання американських політиків полягало у тому, щоб досконалим договором скріпити воєдино ці розрізнені і незалежні державні одиниці, тоді як Муравйов вирішував протилежне завдання : штучно розчленувати територію єдиної держави на окремі, але зв'язані на засадах самоврядування одиниці [2, 151-152].

Даний проект з великою натяжкою можна назвати спробою вирішення національного питання. Єдина держава поділялася на вільні автономні провінції, але аж ніяк не за національною ознакою, а, скоріше, за економіко-географічною. Так, Україна виявилася розірваною на частини, і українські землі входили до складу Чорноморської держави з центром у Києві і Української з центром у Харкові. Те саме відбулося з Литвою; Кавказ виявився штучно з'єднаним з південними губерніями. За Конституцією М. Муравйова не визнавалася навіть автономія Фінляндії, виняток робився лише для Польщі, але і то й на певних умовах. Громадян Росії будь-якої національності М. Муравйов іменує «росіянами». Так, у третьому розділі Конституції «Про стан, особисті права і обов'язки росіян» читаємо: «Всі росіяни рівні перед законом. Росіянами вважаються всі корінні жителі Росії і діти іноземців, що народилися в Росії, які досягли повноліття, доки вони не оголосять, що не хочуть користуватися цією перевагою» [2, 110].

Можна констатувати, що М. Муравйов навіть і не припускав думки про створення справжньої багатонаціональної федеральної держави на основі союзного договору окремих національностей. Його варіант передбачав змішання та асиміляцію всіх національностей у складі єдиної Російської імперії. І основною ідеєю його проекту була не ідея самовизначення націй, а завдання вільного економічного розвитку держави, створення природних і продуманих внутрішніх кордонів.

У «Руській правді» П. Пестеля національне питання розглядається з особливою увагою. У ній була розроблена ґрунтовна національна програма, яка розглядала долю практично всіх народів, що населяли Російську державу. Цьому був присвячений другий розділ «Руської правди» – «Про племена, що заселяють Росію».

Не зупиняючись на деталях, характеризуючи її основний зміст, необхідно відмітити, що основна вимога була сформульована П. Пестелем чітко і дуже жорстко: будь-яка національна своєрідність – політична, релігійна або навіть культурна – на його думку, знищувала принцип рівних можливостей, який П. Пестель вважав за необхідне покласти в основу нової держави. Цей принцип виростав із просвітницької ідеї про єдність людської природи. Просвітники вважали, що природа людини завжди і скрізь однакова, а всі відмінності між людьми, у тому числі і національні, вони відносили до забобонів. На цьому і було засновано прагнення П. Пестеля до суворої уніфікації. У своїй національній програмі він проголошував: «Всі племена, що складають Російську державу, визнаються росіянами і, знімаючи з себе різні назви, утворюють єдиний російський народ» [1, 127]. Всім без винятку іногородцям надавався вибір: або злитися з росіянами, прийнявши їх життєвий лад і форми правління, або піддатися цілому ряду випробувань аж до виселення з країни. «Всі племена, що населяють Росію, повинні бути зв'язані спільністю російської мови, законодавства, традицій», – декларував П. Пестель [1, 147].

Становище будь-якого народу ґрунтувалося, за П. Пестелем, на двох основних принципах: „право народності” і „право благополуччя”. „Право народності” полягало у можливості утворювати самостійні держави та існувати незалежно від Росії, а „право благополуччя” – у бажанні великого народу підкоряти і приєднувати до свого складу малі. Перше право П. Пестель визнавав лише за великими та сильними етносами, які здатні зберегти свою незалежність, друге право – за рештою слабких та

нечисленних етносів, які повинні були залишитися під заступництвом більш могутніх.

Керуючись принципом „право народності”, Пестель залишав це право лише за російським народом і за польським. Але для поляків можливість скористатися цим правом була обумовлена декількома умовами: по-перше, поляки повинні були встановити в себе систему правління, яка передбачалася «Руською правдою»; по-друге, кордони майбутньої польської держави визначалися Росією; по-третє, Росія і Польща повинні були зберегти між собою дружні стосунки, а у випадку війни польська армія приєднувалася до російської.

Крім земель, що входили до Польщі, решта залишалися у складі Росії. П. Пестель також пропонував приєднати деякі прикордонні землі, що могло відбуватися військовим шляхом. Він пояснював це необхідністю зміцнення безпеки російської держави.

«Руська правда» припускала приєднання до Росії всієї Молдавії, Кавказу, Середньої Азії, Далекого Сходу і частини Монголії. Деякі кавказькі народи Пестель вважав за необхідне переселити до центральної Росії. Євреям пропонувався вибір: асиміляція або виїзд з Росії на Близький Схід, де вони змогли б заснувати власну державу. Можна тільки констатувати той факт, що експансіоністські плани Пестеля майже повністю співпадали з основними напрямками імперської зовнішньої політики Олександра I і Миколи I.

Північне товариство, яке було прихильником лише своєрідної економічної федерації, відкидало пропозиції Пестеля з польського питання. М. Муравйов вважав, що не можна повертати завойованих Росією земель, не слід вступати в переговори з народами, що населяють державу, а тим більше неможливо погодитися з поступками щодо іноземної держави, яка в майбутньому може виявити ворожість до Росії.

І хоча ряд істориків вважає, що саме декабристи були родоначальниками ідеї федералізму в Росії, з цим важко погодитися. Прихильником федералізму скоріше можна назвати імператора Олександра I, який по суті став на шлях

перетворення Росії у федеральну державу, надавши широкі права Царству Польському і Великому князівству Фінляндському, тоді як і Павло Пестель, і Микита Муравйов були орієнтовані на російську державу (чи то конституційна монархія, чи республіка) з основоположним унітарним принципом.

Таким чином, аналіз декабристських програм яскраво свідчить про те, що лідери декабристів були ідеологами імперської ідеї, поєднуючи її з революційною або ліберальною спрямованістю. Ця ідея була покладена ними в основу створення міцної великої унітарної держави, з рівними правами представників усіх народів, що її населяли.

Декабристи щиро вірили в те, що після реалізації на практиці основних положень їх програм повністю відпаде необхідність відмежування від Росії окремих народів, взаємини між якими будуть будуватися у новій Росії на основі повної рівності в усіх сферах суспільного життя.

Декабристи не зуміли та і через політичні реалії свого часу не змогли запропонувати російському суспільству реальну (по суті революційну) програму вирішення національного питання. Проте слід пам'ятати, що окрім практичної сторони в діяльності декабристів була і, так би мовити, моральна сторона, про яку В. Ключевський писав у своїх «Статтях з російської культури»: «... они круто и прямо повернулись лицом к русской действительности. Они прямо пошли вперед с нервной отвагой. Мысль о зле существующего порядка и о возможности его изменения стала исходной точкой всех их дум и размышлений. Но они смотрели на окружающее сквозь призму патриотической скорби, сменившей космополитическое равнодушие отцов. Они надеялись одним порывистым натиском сдвинуть с места скалу, которая стояла на дороге, и которую они называли существующим порядком, разбежались и ударились об нее. Последствием удара было собственное крушение» [3, 98].

Література:

1. Восстание декабристов. Документы и материалы.- Том 7. – М., - Л., 1958
2. Дружинин Н.М. Революционное движение в России в XIX в. – М., 1985
3. Ключевский В.О. Сочинения. – Том 9. – М., 1990

Десятничук І.О.

РОБІТНИКИ: РОЗВ'ЯЗАННЯ ДИЛЕМИ ВИБОРУ ВНУТРІШНЬОГРУПОВИХ/ЗАГАЛЬНОСУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМ „ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ” 1968 РОКУ

Особливе місце в системі підтримки керівної ролі КПЧ займали профспілки, проте захист індивідуальних, соціальних, економічних прав робітників був прерогативою держави.

Революційний профспілковий рух (РОГ) являв собою бюрократичний колос, що поглинав величезні кошти і всіляко придушував політичну активність індивіда.

Реформи "Празької весни" робітники сприйняли із пересторогою, оскільки виявились дезорієнтованими вільною дискусією у ЗМІ, що поставило під сумнів ряд ідеологічних догматів.

Тільки після прямої критики на адресу профспілок керівництву КПЧ вдалося на безальтернативній основі утвердити на чолі Центральної Ради профспілок (УРО) своїх ставлеників, проте останні знайшли в собі сили швидко позбавитись нав'язливого опікунства з боку апарату ЦК КПЧ. В результаті була організована громадська дискусія стосовно нової програми діяльності РОГ, її внутрішньої структури та децентралізацію управління. Все це мало повернути профспілці основну її функцію по захисту прав робітників. Паралельно тривали консультації з урядом, де розглядався пакет невідкладних проблем працівників більшості галузей. Показовим стало рішення червневої профспілкової конференції підтримати пожвавлення ринкових відносин в економіці.

Ворон Олена Петрівна – аспірантка кафедри всевітньої історії РДГУ
Воляннюк Володимир Олександрович – здобувач кафедри всевітньої історії РДГУ
Петлюк Ігор Васильович – аспірант кафедри всевітньої історії РДГУ
Гень Олег Федорович – аспірант кафедри всевітньої історії РДГУ
Бунечко Сергій Миколайович – здобувач кафедри всевітньої історії РДГУ
Долганов Петро Сергійович – магістр історико-соціологічного факультету РДГУ
Філіпчук Ігор Володимирович – викладач кафедри всевітньої історії РДГУ
Кукурудза Андрій Ростиславович – викладач кафедри всевітньої історії РДГУ
Постельжук Олександр – аспірант кафедри всевітньої історії РДГУ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Постоловський Р.М. СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВО В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНИХ ЗНАНЬ	5
Савчук П.О. ВІРОСПОВІДАННЯ ЧЕХІВ ДУБЕНСЬКОГО ПОВІТУ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ	7
Шеретюк В.М. ДИСИДЕНТСЬКЕ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕДУМОВ ПЕРШОГО ПОДІЛУ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	10
Жилюк С.І. БОЛГАРСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.: ЕТНОКОНФЕСІЙНИЙ ФАКТОР ПРАВОСЛАВ'Я У ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ	21
Давидюк Р.П. ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКО- ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН НА ВОЛИНІ У 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ	25
Постоловський Р.М. Цятко В.М. ЗАГАЛЬНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ СТРАЙК 5-6 ЛИСТОПАДА 1923 РОКУ В ПОЛЬЩІ І ПОЛІТИКА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ	31

Гон М.М.
ДИЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ В ПОЛЬЩІ
(1918-1939 pp.) 45

Сєверова О.В.
НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ
У ПРОГРАМАХ ДЕКАБРИСТІВ.....48

Десятничук І.О.
РОБІТНИКИ: РОЗВ'ЯЗАННЯ ДИЛЕМИ
ВИБОРУ ВНУТРІШНЬОГРУПОВИХ/
ЗАГАЛЬНОСУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ
У КОНТЕКСТІ РЕФОРМ
„ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ” 1968 РОКУ 54

Мельничук П.У.
1917 РІК НА ВОЛИНІ 56

Слесаренко А.В.
СОЦІАЛІСТИЧНИЙ РУХ
ЧЕХОСЛОВАЦЬКИХ ГРОМАДЯН –
ОПОЗИЦІЙНЕ ПОЛІТИЧНЕ
УГРУПОВАННЯ
1970-1973 РР. 59

Терешко Ю.М.
ПІДРИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
Ю. АНДРОПОВА І КДБ ССРС
У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ПЕРІОДУ
ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ 1968 РОКУ
З МЕТОЮ ЛІКВІДАЦІЇ „СОЦІАЛІЗМУ
З ЛЮДСЬКИМ ОБЛИЧЧЯМ” 62

Мартинчук І.І.
ПРЕЗИДЕНТСЬКА ВЛАДА

В СЛОВАЧЧИНІ
В НОВІТНІЙ ПЕРІОД
(1993-2004 pp.) 77

Цятко В.М.
ДОВГЕ ЖИТТЯ І СМЕРТЬ ОДНОГО
КОМІНТЕРНІВСЬКОГО МІФУ
(ПРО ПОДІЇ В ПОЛЬЩІ 1923 p.) 81

Олексієвець Т.І.
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
СТРУКТУРИ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ
ЧЕСЬКИХ МІСТ 96

Ворон О.П.
ПОЛЬСЬКА ТА
НІМЕЦЬКА НАЦМЕНШИНИ
У ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ
ЖИТТІ МІЖВОЄННОЇ
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ 99

Волянюк В.О.
БОРОТЬБА ПІВДЕННИХ
І ЗАХІДНИХ СЛОВ'ЯН
ПРОТИ ГНІТУ ВЕЛИКИХ ІМПЕРІЙ
В ХІХ СТ. : МІЖНАРОДНА
ПОЗИЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 104

Петлюк І.В.
КРАХ ІЛЮЗІЙ
(НАЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
КОРОЛІВСТВА СЕРБІВ,
ХОРВАТІВ І СЛОВЕНЦІВ) 108

Гень О.Ф.
Т.Г. МАСАРИК І НОВА ЄВРОПА 111

Бунечко С.М. РЕЕМІГРАЦІЯ ПОЛЯКІВ У СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ	122
Долганов П.С. РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ: ВІЗІЇ ЕКОНОМІЧНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ	125
Філіпчук І.В. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПОГЛЯД НА СПІВДРУЖНІСТЬ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ	138
Кукурудза А.Р. АВТОКЕФАЛІЯ ЯК ОЗНАКА ІДЕНТИФІКАЦІЇ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ- ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	140
Постельжук О.П. РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМИН: ПОЗИЦІОНУВАННЯ КОНФОРМІСТСЬКИХ ПАРТІЙ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ 1918-1939 рр.	144
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	148
ЗМІСТ	150

Наукове видання

Збірник матеріалів

Першої науково-практичної міжвузівської конференції
„Слов’янські народи в історичному процесі:
генезис проблеми”

Випуск 1

Відповідальний за випуск – Шеретюк В.М.

Відповідальний редактор – Кревська Г.А.

Комп’ютерна верстка – Писарець С.М., Самсонюк В.Б.

Комп’ютерний макет – Самсонюк В.Б.

Збірник матеріалів Першої науково-практичної міжвузівської конференції „Слов’янські народи в історичному процесі: генезис проблеми”. – Рівне: РДГУ, 2007. – 153 с.

Підписано до друку 28.12.2007 р. Формат 60x84 1/16.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.

Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 13,9.

Наклад 300 прим. Зам. № 44/1.

Адреса редакції:
кафедра всесвітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет, вул. С.Бандери, 12, м. Рівне.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету